پرسیارکردن لە تاریکی …
عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

” لە هیچ دنیایەک رەوانە نەکراوم”….

رامبۆ: وەک دەزانین خۆشەویستی دەبێ لە نوێوە دابهێنرێتەوە.
قەسیدەی بەشێک لە دۆزەخ
خوێنەری خۆشەویست ئەو دەقەی بەردەستتان یادەوەری نییە، چونکە گەڕانەوەی ژیانی کەسی نییە، وەک چەمکی یادەوەری داوای دەکات. ژیاننامە نییە، وەک ئەوەی لەسەر راستەبێژی وەستا بێت، بەڵکو زمانێکی دیکەیە بەرانبەر زمان و لەگەڵ زماندا! نەک بەو مانایەی کە کاری چارەسەرکردنی یەکیەتی زمان بکات، بەڵکو بەو مانایەی کە زمان دەیەوێت.

نیگای هونەر

یەکێک گوتبووی ئەوەی زۆربەی وەرزەکان پانتۆڵێکی کاوبۆی شین و کراسێکی سپی و کڵاشێکی سپی لە پێ دەکا، هەمیشە کتێبێکی بە دەستەوەیە و خەیاڵی لەرێ نییە، ئەوە موتەڵیبە؟! دەزانم سەرم لە نێو کتێبان دەجولێتەوە، بەڵام وەک (ئەرستۆ)ی گەورە خوێنەری دنیا نا، خەیاڵم بەدوای گرتنی گەردەلوولەوەیە، بەڵام (ریلکە) نیم! ئەوە فیگەری ژیانی رووتی منە بە کەمێکەک دەستکارییەوە، مرۆڤێک کە نەیتوانی خۆی بکوژێ، نەیتوانی وڵات جێبهێڵێت، مرۆڤێک لە ناخەوە دژی دامەزراوی سیاسی و پیرۆزی ئیمانی داخراو و لەگەڵ شتە پەراوێز و بچوکەکاندا دەتەوە… هەموو ئەوانە بە تێپەڕینی رۆژگار بە هەندێ دەستکارییەوە بوون بە شیعر، شیعر پرسیار لە تاریکی دەکات، لە ماڵی باران لەگەڵ با دەخەوە… ئەوە منم دەنگەکان بە بەڕێک لە دەستکارییەوە هاوسەنگ دەکەم، ئەوە منم زەمەنەکە لە تەماشاکردنی ئاو دەمەوە و کتێبی دەریا لە (سان جۆن پێرس) دەخوازم.
لەسەرەتای حەفتاکان ماڵمان لە هەولێر گەڕەکی (کوران) سەرەتای جادەی ئەلبان لە قەسران جێگیربوو، چوار ماڵی بە تەنیشت یەک و بە یەک شێوە دیزاین کراو، خانووی کرێکارانی کارگەی ئەلبان…

دیسان ئەوە سەرەتا نییە، بەڵکو سەرەتایی شۆڕشی ئەیلول بوو، بەهۆی بۆمبارانی تەیارە سیخۆییەکانی رژێمی بەعسی ئەوسای عیراق بە سەر پێشمەرگە و دێیە سنورییەکانی حاجی ئۆمەران و ئازادی و خەللان…

دایکم و منی تازە لە دایکبوو لەگەڵ خەڵک و خوای ئەو ناوچەیە دوور لە باوکم کە ساڵی 1962 پێشمەرگە بوو، دەربەدەری وڵاتی ئێران دەبین. من لە ئێران بە (محەمەد) ناونوس کراوم، دیسان ئەوە یەکەم و دوا تامچێشتنی غەریبی نییە، بەڵام دایکم خووی بە گۆڕانەوەی ئەو بەسەرهاتە و ئەو ناونوسکردنە گرتبوو. بەر لە شەش ماڵە باوانی دایکم کەوتبوونە گوندی خەلانی شێخ عەلائەدین… دەزانم تامی غەریبی و تامی کەبابی هەولێر بە ئاسانی هەستی چێژ وەرگرتنی مرۆڤ بەرنادات، بەڵام هەر یەکە و وەک خۆی! من و دایکم دوای ئەوەی لە ئاوارەیی گەڕاینەوە، دوای ئەوەی باوکم چەکی دانا و لە هۆتێلی (شیرین) -کە دەکەوێتە سەر قاوەخانەی (مەچکۆ)ی ئۆستا- دەست بە کار دەبێت، ئیتر لە هەولێر لە گەڕەکی (تەعجیل) نیشتەجێ دەبین… لە گەڕەکی تەعجیل بە تەیراوە بە جمهوری و بە حەساری عیزەدین ئاغا و بە خانوویەکی یەک ژووری کە سەر بە ماڵی (مونعیم محەمەد ئەفەندی) بوو، لە تەنیشت حەساری عیزەدین ئاغا و بەرانبەر ئاشی ئەحمەد جەڵەبی و دواتریش بە گەڕەکی کوران… ئێمە لە سەرەتای شەستەکان لە هەولێر نیشتەجێ بووین. داشتنی ئەو هەواڵەم لە باوکمەوە بە ماوەتەوە.

هەشتا سەفییەکان گەڕەکی زانیاری و هەولێریان جێنەهێشتبوو، من لە پۆلی یەکەمی سەرەتایی وەرگیرام، بەر لەوەی ساڵ بە نیوە بێ، لەبەر دەرزلێدان بە ئەوەی کەس هەستم پێبکات خەم و خەیاڵی منداڵانەی سەرم بە تەنیا لە پۆل هاتینە دەرەوە، خەم و ئەو جانتایەی دایکم بۆی دروست کردبووم بەرەو ماڵ بووینەوە، دایکم لێی پرسیم کە بۆ وا زوو گەڕامەوە؟ حیکایەتێکی دوور و درێژم لە مێشکمدا ئامادە کردبوو، کەچی بە یەک رستە گوتم: لەبەر دەرزی لێدان.
دوای ئەنفال تازە بە بڕیاری لێبوردنی دوو سایدی (367) و (737) 8/9/1988 پەیوەست بە لەخۆشبوون لە پێشمەرگە و سەربازانی هەڵاتوو و پاشکەوتوو… وەک پاشکەوتووی سەربازی دوای دە لە دەدان و ململانەی دەروونی و نیگەرانییەکی زۆر لەگەڵ (سەردار سنجاوی) خۆمان رادەستکردەوە، کە رەوانەی سەربازگای کەرکوک کرام، لەوێ لە نێو ئەو هەموو سەربازانەی کە نۆرەیان بە خوێنبەخشینی شەڕی عیراق و ئیران گرتبوو، رامکرد، کەس پرسیاری ئەو خۆدزینەوەیەی لێنەکردم، زۆرانی وەکو من لەوانەش (رێدار ئەنوەر) و (دلشاد خدر) و (حاکم شێرزاد)… خۆیان لەو خوێنبەخشینە دزیبەوە و ئیتر لە دووری خوێنبەخشەکان بەرە بەرە تێکەڵەی قسان بووین و خوێنبەخشینمان لە بیر چۆوە و کەوتینە نێو باسی ئەدەب و هونەرەوە.

ئەدەب و هونەر وەک یادەوەری سەرەتا و کۆتایی نییە، فینەس خواوەندی هونەر و جوانی و ئەپۆلۆ خواوەندی شیعر دەکەوێتە ناخی مرۆڤایەتییەوە، ناخی تەمومژاوی، رۆناک و تاریکیی سەدەکان و ئومێد و نائومێدی و سەرکەوتن و دۆڕانی لە بننەهاتووەکان…
لە باسی وێنەکێشان و گوناهەکانی وێنەکێشان هەمیشە لە ماڵەوە داپیرەم- دایکی باوکم- کە خەڵکی مهابادی رۆژهەڵات بوو، دەیگوت رۆژێ لە رۆژی دوایی دەبێ رۆح بە بەر ئەو وێنانە بهێنی، بەوایەکی رەهای بەو قسەیە هەبوو، خودا لەسەر ئەو روخسارە دەستکردانە سزای خۆی دەبێت! ئەو بیرکردنەوە و دنیابینییە لەوەوە هاتووە کە تەنها خودا خالقە و هەموو کارەکان تەنها ئەو دەتوانێ خاوەنییان بێت!!
بیر لەوە بکەرەوە رەنگە خودا دەست و پەنجەی رەنگینی (ئەزمیل فیدیاس) پەیکەرتاشی گریکی، یان (جەواد سلیم) و (شاکر ئالسەعید) و (محەمەد عارف) و… خۆش بێت، بەڵام منی دەست و پێ سپی چۆن دەبەخشێ؟!
منی منداڵ بێ پەروا کاغەزی سپیم بە رەنگ و نیگارەکانم پڕ دەکردەوە و لە بری یاری منداڵانە لە قوڕی دەستکرد و خودا کرد پەیکەرم دەنەخشاند، ساڵی 1974 لە پۆلی چوارەمی سەرەتایی پێش ئەوەی ناوی قوتابخانەکەمان لە بابەتاهیری هەمەدانییەوە ببێتە بابەتاهیری سەرەتایی کوڕان، بەهەرەی وێنەکێشانم لە پێشانگای قوتابخانەکان لە قوتابخانەی (ئیبن مستەوفی) نیشاندا! مامۆستا (صدیق رەواندوزی) یەکەم کەس بوو، کە ئەو بەهەرەیەی لە مندا دۆزییەوە، ئەگەرچی ئەو مامۆستای وێنەکێشان نەبوو، بەڵام بەو باڵا درێژ و بەو سیسەیەوە مەیلێکی زۆری بە ئەو هونەرە هەبوو، لە رێگای وێنەوە وانەکانی دەخستە مەشکی قوتابیانییەوە. ماڵی مامۆستا صدیق رەواندوزی دەکەوتە گەڕەکی زانیاری و ئەوبەری قوتابخانەکەمان و ئەوبەری شەست مەتری، کەچی ماڵی مامۆستا (قەرەنی ئەسوەد) راستەوخۆ لە پشت قوتابخانەکەمانەوە بوو، مامۆستا صدیق رەواندوزی کوڕێکی بە ناوی دلێر هەبوو ساڵێک لە پێش ئێمەوە بوو… من هەر لە پۆلی سێیەمی سەرەتاییەوە هەفتانە ئەو وێنانەی دەمکێشان لە رێگای مامۆستا صدیقەوە بە تابلۆی ئاگادارییەوە هەڵدەواسران و وێرای ئەو وێنانەی من دەمکێشان وێنەکانی (دلێر صدیق) و (فەیسەڵ عوسمان)… هەڵدەواسران.

ئەوەی فێری ئەلف و بێی کوردی کردم هەر خۆتخۆشی مامۆستا جەبار یاسین نەبوو، بەڵکو سەلیقەی بەدواداچوون و دەسەزی ئەو بوو بە جوانوسی و رازاندنەوەی پیتەکان، هەر پیتەی بە رەنگە دەنەخشاند، پیتەکان بە منداڵان پێدەکەنین، سنوری نێوان خەیاڵی منداڵانەی ئێمە و چیرۆکی پیتەکانی مامۆستا جەبار یاسین رۆژ بە رۆژ لە گەشە

دابوو، هەموو پیتێکی بە زیان دەچواند، هەر کە ئەو شتە زیندووانەمان لە دەرەوەی قوتابخانە دەبینی پیتەکانمان بیر دەهاتەوە، بیری منداڵی ئێمە لە نێوان پیتەکانی مامۆستا جەبار و پیتەکانی ژیان دەدرەوشایەوە، لە نێوان پیتە سپییەکانی مامۆستا جەبار و کەترە سپییەکانی (ئەحمەد)ی هاوڕێم لە شەقەی باڵمان دەدا، هەرگیز (ی)ای مراوی و (ن)وونی مەنجەڵەی چێشتم بیر ناچێتەوە، هەرگیز ماڵە قوڕینەکەی ئەحمەدی هاوڕێ و کەترە خەمگینەکانیم لە بیر ناچنەوە، مامۆستا جەبار تەمەنێکی بەسەر برد، ئەحمەدی هاوڕێم هەر تەنها ساڵێک لە پۆلی یەکەم و لە هاوینی ساڵی دووەم بە نەخۆشی کۆچی دوایی کرد، ئەو کەترە سپییەم هەرگیز بیر ناچێتەوە، وەک چۆن هەتا ئێستاش خشتەی لێکدانم بیر نەچێتەوە، ئەو وانەیە مامۆستایەکی خنجیلانە و وریا و چاپووک پێیدەگوتین ناوی مامۆستا (عەبدولقادر) بوو، ماڵی مامۆستا عەبدولقادر هەر بە ڕێزی قوتابخانەکەمان و لە تەنیشت ماڵی مامۆستا جەبار بوو، مامۆستا عەبدولقادر ئەوەندە سوور بوو لەسەر دەرخکردنی خشتەی لێکدان، بەوا ناکەم منداڵێک هەبێ و لای ئەو مامۆستایە خوێندبێتی خشتەی لێکدانی بیر چووبێتەوە، مامۆستا عەبدولقادر بە خۆی و دارە قووتیلەکەی ئەوەندە بە پەلە جارانی لێدەپرسینەوە نەماندەزانی چۆن لە نێوان پرسیارێک و پرسیارێکی دیکە دەمی دەگاتەوە یەک، وەک چۆن بە پەلە دەیپرسی بە پەلەش دارەکەی دەستی لێدەوەشاندین، گرنگ نەبوو بەر کوێمان دەکەوێت! ئەو لێدانە ئەگەرچی بە ئێمە بە تایبەتی زستانان بە ئازار بوو، بەڵام دەرچوونیش لەو دارانە چێژێکی زۆری پێدەبەخشین.

لە سنور بەدەر چێژم لە وانەی هونەری وێنەکێشان دەبینی، ئەگەر کەترە سەرکەشەکانی مامۆستا قەرەنی لە حەوشەی قوتابخانە هەڵبنیشتبان و وانەی نیگارمان هەبایە، ئەوە مامۆستای وانە بیری بە وێنەکێشانی کەتر دەچوو، یان وێنەی ئەو پشیلانەی خۆیان لە کەترەکان دادەنوساند، زۆرجاریش وێنەی ئەو دار و گوڵە و مەرکانانەمان دەکێشا، کە لە حەوشەکە دەکەوتە بەر سەبەری چاومان. بەڵام نە وێنەی کەترەکانی ئێمەی منداڵ لە کەتری (زاجل)ی نەو حیکایەتی جوگرافیا و مێژووی مامۆستا قەرەنی دەچوو، نە پشیلەکانمان لە پشیلەی (شیرازی) دەکرد… وێنەکێشان لە ماڵ و لە قوتابخانە بەشێکی زۆری خەیاڵ و ژیانی من بوو، مامۆستای وانەی نیگارکێشانمان (نەشئەت سەفار) پیاوێکی هێمن و بێدەنگ بوو… زۆر لە مامۆستایانی دیکەش بایەخیان بە وێنەکێشان و چالاکی قوتابخانەکان دەدا، لەوانەش مامۆستای ئینگلیزی (عەزیز بەرخول) زۆرجار منی بە ژووری مامۆستایان بانگ دەکرد تا وێنە بە ڕەنگی زەیتی بکێشم،

مامۆستا عەزیز هەموو جارێک کە لە وانەی ئینگلیزی لە (جەباری کوڕی مەلا هەمزە) تووڕەبایە پێی دەگوت خەڵک گووی لە نێو مانگ کرد، تۆ تازە دەڵێی ئەی مانگ من و تۆ هەردوو هاودەردین… جەبار دەیگوت من شاعیرم… بەدران حەبیب میران و جەبار هەمزە و محەدین… بە ئەوەی شەرم بکەن، لە کاتی ریزبوونی قوتابیانی قوتابخانە دەچوونە ناوەڕاستی گۆڕەپان و دوای هەڵکردنی ئاڵای نیشتمانی رۆژی پێنجشەممان لەبەر دەمی مامۆستا و بەڕێوەبەر وەک (تاهیر تۆفیق) دەستیان بادەدا و شیعری داری ئازادی بە خوێن ئاو نەدرێ قەت بەر ناگرێ و ئەی وەتەن مەفتوونی تۆم و … دەخوێندەوە. مامۆستا عەزیز بەرخول پیاوێکی تەکسمەڵاوی سوور و سپی بوو، یەکێک بوو لە نەیارانی رژێمی ئەوسای بەعس و کاتێک کودەتایەکەی (محەمەد عایش) ئاشکرا بوو، ئەو وڵاتی جێهێشت و بە ئەمریکا هەڵات.

ئاداری 1974 ساڵی بەرخودان و هەڵچوون و هەڵایسانی تووڕەیی و خەباتی کوردایەتی بوو، ساڵی بوێریی و چاونەترسی و جەسووری، ساڵی یاخیبوون و بەرەو چیابوونەوە و کۆڵنەدان… من لە پۆلی چوارەمی سەرەتایی بووم، کە شۆڕش گڕی گرت، لە زۆربەی ماڵان بەینی زیندانی حەرەس قەومی و چوونە چیای پێلیسان و یاخیبوونی گەنجان… چرپە و باسی زۆری بەدوای خۆیدا دەهێنا. لەو مامۆستایانەی کە شۆڕشیان بە گەرمی وەرگرتبوو مامۆستا قەرەنی و مامۆستا (ئەحمەد) و مامۆستا (زرار)ی کوردی بوون… بزر بوون و هەندێ لە قوتابیان دەیانگوت چووینە سەرێ، بەڵام ماوەیەک ونبوون و گەڕانەوە… ئەوسا بەڕێوەبەری قوتابخانەمان (ناصح داود ئەیوب)، هەتا بڵێی لەسەرەخۆ و هێمن بوو، مامۆستا عەبدولقادری بیرکاری جێگری بوو. فەراشی قوتابخانەکەمان ناوی (عەباس ئەبو شوارب) بوو، بەخۆیی بە قەڵافەتی توند تۆڵ و بە پایسکیلە حەدبا شینەکەی یەکەم کەس بوو دەرگای قوتابخانە بکاتەوە و دوا کەسیش بوو لە داخستنی. مام عەباس پیاوێکی قسە خۆش و لەبەر دڵان بوو. بەشێکی زۆرمان کە زوو بۆ قوتابخانە دەهاتین لە خۆشەویستیمان بە وانەکان نەبوو، بەڵکو دەمانویست لەگەڵ یارمەتیدانی مام عەباس گوێمان لە قسە خۆشەکانیشی بێت. مام عەباس بە (خەلیل یابە) و جەباری مەلا هەمزەی دەگوت بە ئەوەی پرچتان وەک قژی (کامەران حەمە ساڵح) و (ئارام ئیسحاق)… نەرم بێ و بتوانن بە ئاسانی دایبهێنن، پێویستە شەوانە دۆشاوی لێبدەن و بەیانی کە هەڵسان بە ئاو بیشۆن و ئینجا تەماشاکەن لە قژی عەبدولحەلیم حافز جوانتر دادێت… ئەوسا زەمەن زەمەنی فەرید ئەترەش و عەبدولحەلیم حافز و ئوم کلسوم و فاتن حەمامە و سەمیرە تۆفیق بوو، زەمەنی محەمەد گەران و نەسرین شەروانی و عائشە شان و محەمەد عارف و عیسا

بەرواری و تاهیر تۆفیق… بوو، زەمەنی عەدنان قەیسی و جۆنلیز و شێرۆ خەلیل و نەجات تۆڕیی… زەمەنی فیلمی هیندی و میسری و کاوبۆیی… زەمەن زەمەنی فرسان و پێشمەرگە و مەلا مستەفای بارزانی بوو.

هەمیشە شتێک هەبوو دڵانی خۆش دەکرد و هەندێ لە باوک و دایکانی تا رادەیەکی زۆر شاد دەکرد ئەویش دەنگی کوردستانی عیراق و تۆپە ت□یارە شکێنەکانی شۆڕش و پێشمەرگە و چیرۆکەکانی ئێزگەی تاران و دەنگی زوڵاڵی کاوێس ئاغا… بەڵام ئەوەی کە زۆرێک لە دڵانی پەست دەکرد، گیران و راوەدوونانی کورد و فرمێسکی دایکان و هەناسە حەسرەتیەکانی داریوش بوو، پێشمەرگە و داریوش ئەگەر بە ریشیش نەگەیشتبانەوە یەک، ئەوە بە خەم و حەسرەتەکانیان بە یەک دەچوون، حەسرەت روخساری زۆربەی مندا□□انیشی لێڵ کردبوو.
شۆڕش ماڵی زۆرانی کاول کرد، زۆرانی دووچاری گرتن و چەرمەسەری و ئازار و راوەدوونان کرد، زۆرێک لە منداڵانی بێ باوک و خوشکانی بێ برا کرد، شۆڕش قوربانی زۆری لەدوای خۆی جێهێشت، بڕوا ناکەم هیچ ماڵە کوردێک هەبێ و قوربانی پێشکەش شۆڕش نەکردبێ، شۆڕش زۆر رەمزی دروست کرد، زۆر رەمزی تێکشکاند، زۆر بێ تاوانی کردە تاوانبار، زۆر تاوانباری کردە شۆڕشگێر، چیرۆکی زۆری هێنا ئاراوە، خەیاڵی زۆری هەڵفڕاند… شۆڕش هەرەسی هێنا!

شۆڕش هەر تەنها بە شوێن گۆڕینی دەسەڵاتەوە نییە، بەڵکو پرۆژەی جۆراوجۆری مرۆیی لە خۆدا هەڵگرتووە، شۆڕش لەسەر پاشکۆیەتی رۆنانرێ، بەڵکو دەبێت لە دۆخێکی شۆڕشگێڕانەدا بژی، شۆڕش و هەڵچوون لێرەدا لێکجیا دەبنەوە، بەڵام هەتا ئێستاش کەس بیری لەو هەموو شکستە مێژوویانە نەکردۆتەوە، کەس نەهات شۆڕش و پاشکۆیەتی بخاتە بەر باس و لێکۆڵینەوە، کەس نەهات راپەرین و هەڵچوون لێکجیا بکاتەوە، هیچ ش□ش□ک لە دنیادا نابینی هێزی کۆنەپەرست و هێزی بێگانە رابر□ایەتی بکات و سەرکەوتن بۆ گەل بە دەست بهه□نێت… شۆڕش هەرەسی هێنا!

بەشێک لە ناسنامەی ئەدەبیم